

RECENZÍÓ

A felzárkóztatás módszertana

Császár Rozália – Koska Éva – Kovács Gábor – Dr. Szarvák Tibor (szerk.) (2020):
Felzárkózási együttműködések támogatása. Módszertani kézikönyv.
Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság, Budapest, 204 oldal¹

FUCSKÓ MÓNKA²

A szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal című felhíváshoz készült módszertani kötet megvalósítói – elsősorban önkormányzatok, egyházi jogi személyek és nonprofit szervezetek – azon tevékenykednek, hogy támogassák a szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élő hátrányos helyzetű családokat, közösségeket a társadalmi felzárkózás és az integráció folyamatában.

A kötet elsődleges funkciója megismertetni az esélyteremtés társadalmi környezetét, mindemellett a társadalmi mobilitás érdekében komplex, összehangolt és folyamattámogatással kísért szakmapolitikai beavatkozásokra is lehetőséget nyújt. A módszertani anyag további fontos célkitűzése, hogy a tevékenységek komplexitásának leírásával megerősítse a „jó gyakorlatok” gyűjtését.

A kötet nyolc fejezetének első része a „*Szociális munka aktuális kérdései a szegregált élethelyzeteket csökkentő programokban*” címet viseli. A fejezet hangsúlyozza a jelenléti szociális munka szükségességét és hatékonyságát, amely a komplex szemlélettel kiegészítve, megújítva a szociális munka klasszikus standardjait, esélyt nyújt a szegregált élethelyzetű közösségek és települések számára, továbbá hozzájárul a családok problémáját helyben ellátó rendszerek megerősítéséhez. A felzárkóztatás további fontos szegmense a szélesebb tartalmú jól-lét elérése, életminőség

¹ Készült az EFOP-1.6.1-VEKOP-16-2016-00001 Felzárkózási együttműködések támogatása program keretében az Európai Unió támogatásával.

² Nyíregyházi Egyetem, Alkalmazott Humántudományok Intézete, Szociálpedagógia és Közösségszervezés Intézeti Tanszék; e-mail cím: fucsko.monika@nye.hu

RECENZIO

fejlesztése az adott élethelyzethez igazodva. A fejezet további részeiben a szegregált élethelyzeteket felszámoló programok szükségességének, jellemzőinek meghatározását ismerhetjük meg. Ezt követően a pontos értelmezés szempontjából lényeges definíciók, és ehhez kapcsolódóan a jelenléti szociális munka történeti gyökerének, előzményeinek, valamint a Magyar Máltai Szeretetszolgálat jelenleg is aktívan működő programjának bemutatására kerül sor.

A második fejezet a „*Közösségfejlesztés, közösségi és szolgáltató terek kialakítása és működtetése*” címet viseli, mely hangsúlyozza a helyi közösségek születésének, kialakulásának fontosságát. A közösségi funkciók (szocializáció, gazdasági boldogulás, társadalmi részvétel, közösségi kontroll, kölcsönös támogatás) meghatározásán keresztül mutat rá az egyén támogatásának lehetőségére ott, ahol az egyéni erőfeszítés nem elegendő. A „settlement” típusú szolgáltató és közösségi terek számtalan előnnyel rendelkeznek, többek között helyben elérhetőek számukra a társadalmi csoportok, szolgáltatásaik bárki számára hozzáférhetőek, hatékonyságuk főbb eszköze a komplexitás, mely a hatások megerősödését jelenti a gyakorlatban. További nagyon lényeges szempont azoknak a prevenciós tevékenységeknek a szolgáltatása, melyet kizárólag ezen szereplők nyújtanak. A változások elérése érdekében bevonja a közösség tagjait, közösen feltérképezve a problémát, az igényeket, a szükségleteket, amelyet ezt követően rugalmasan a segítő támogatásával valósítanak meg. A fejezet további részében konkrét választ kaphatunk a közösségi munka kereteinek kialakítására és a fejlesztés lehetőségeire, melyben a releváns szakmai elvárások, a szolgáltatóház működtetésnek keretfeltételei, továbbá az együttműködő partnerek és a jó gyakorlatok³ megismertetése is megjelenik.

A harmadik fejezet a „*Szociális diagnózis alapú esetmenedzsment*” szerepének hangsúlyozásával emeli ki a kliensmunka során megjelenő elsődleges célokat, fő szempontokat, melyek a folyamatos jelenléten, bizalmon, egyenrangú partnerkapcsolat kialakításán, a rendszeres családlátogatásokon, továbbá a nyitott és befogadó szemléleten alapuló közösségi terek nyújtotta támogatáson alapulnak. Az esetmunka során a komplexitás és a rendszerszemlélet alapvető fontosságú. A módszertani füzet támpontot biztosít a területen dolgozó segítőik részére a szükségletek felmérésétől kiindulva a szakemberre vonatkozó elvárásokon keresztül a hiányosságok kezelésén át az esetmunka lépéseire épülően a fejlesztési tervek elkészítésének módszerétől a kivitelezéséig. A fejezet a jó gyakorlatok⁴ bemutatásával lehetőséget nyújt az adaptációra, illetve a továbbgondolásra is.

³ Eszköz és játékkölcsönzés – Nagyecsed; Közösségi gyógyszertár – Gyulaj; Kézműves foglalkozások – Baja; Teleptorna – Pécs; „Légy a telep csillaga” – Tuzsér; Kirándulás Nógrádban az ősvilági Pompeiben – Varsány; Zenetár és az Örömszene – Nyírmihálydi.

⁴ Interprofesszionális együttműködés a hatékony partnerségért – Jászládány; Szolgáltatási térkép – Besenyőd; Egyéni tanácsadás – Pécs; Ismerd meg magad! – önismereti tréningek – Kiskunfélegyháza; Fodrászat a csillagpontban – Nagyecsed.

RECENZÍÓ

A negyedik fejezetben a „*Gyermekeket és szülőket célzó programok*” részben a fő téma a hátránykompenzáció, ahogy a szakemberek is fogalmazzák: a korai életszakaszban szerzett ismeretek meghatározóak a későbbi sikerek tekintetében, a munkaerőpiacra való bekapcsolódás esélyeinek növelésében. Az eredmények hosszú távú fenntartása érdekében azonban lényeges a család bevonása is a felzárkóztatás folyamatába, továbbá a szoros és aktív együttműködés a szakemberekkel. A gyermekek és családok felzárkóztatása érdekében a komplex telepprogramok nyújtanak célzott, egymásra épülő szolgáltatásokat. Az erre vonatkozó háttérinformációk részletezése, mint többek között a szakmai teamre irányuló elvárások, az információs háttéranyag a gyermekkori szűrések és fejlesztés területén, továbbá a koragyermekkor támogatási mechanizmusaira⁵ vonatkozó szakmai ajánlások is megtalálhatóak a módszertani anyag jelen fejezetében. Mindemellett az általános iskolás korosztály és a serdülő gyermekek életkori sajátosságaira is reagáló szakmai tartalom⁶ is fontos ismereteket tartalmaz. A jelenléti team munka lényeges feladatköre továbbá a prevenció tevékenységek biztosítása⁷ is, mely az iskolai környezetben, illetve az iskolán kívüli közösségekben is hiánypótló. A szakmai fejezet záró részében a jó gyakorlatok⁸ ismertetése további hasznos információkat tartalmaz a jelenléti munka hatékonyságának tekintetében.

A következő fejezet alátámasztva számos országos kutatás tapasztalatait, mely eredmények szerint a telepen élők körében a droghasználat mint tünet, súlyos társadalmi problémaként van jelen, a „*Szenvedélybetegség felismerése és kezelése, prevenció- és egészségfejlesztés*” témakörébe nyújt betekintést. A kutatási eredmények alátámasztják, hogy a tudatmódosító anyagok használatának fő célja a valóságból való kilépés, a szegénység, a kilátástalanság, az unalom és a tehetetlenség elviselését szolgálja. Ugyanakkor már igen korai életszakaszban megjelenik a gyermekek körében is (10–13 éves korosztály) a dohánytermékek, energitalok, gyógyszerek és új pszichoaktív szerek (biofű) fogyasztása. A veszélyeztetettség még inkább nő az említett szerek együttes, rendszeres alkalmazása révén (Szécsi 2017). A fejezet az alapfogalmak ismertetésén keresztül, a felépülési szakaszok bemutatásával, a felismerés és kezelési lehetőségek részletezésével segít a jelenléti szociális segítő munkát végző szakembereknek felkészülni a témával kapcsolatosan. Lényeges továbbá az addiktológiai problémákat kezelő intézményrendszer és az ellátások részletes be-

⁵ Biztos Kezdet Gyerekház működtetése.

⁶ Tanoda program.

⁷ Drog- és devianciaprevenció programok.

⁸ Baba-mama klub, Magyar Máltai Szeretetszolgálat – Pécs; JÁTSZ-MA, A játék mint fejlesztési módszer a fiatalok, kiemelten a hátrányos helyzetű fiatalok esetében – TKKI; Dráma és színjátszóműhely – Magyar Máltai Szeretetszolgálat; Közösségi falifestő műhely – Magyar Máltai Szeretetszolgálat; Kortárs Képzés – Baja; Táncház – Baja; Zenei műhely – Pécs; Esély filmklub – Komló; A boldogság kék madara – Magyar Szegényellenes Alapítvány; Olimpiai tábor-projekthét, Magyar Szegényellenes Alapítvány.

RECENZÍÓ

mutatása. A jó gyakorlatok⁹ további hasznos információkkal szolgálnak a prevenciók területén végzett hatékonyság tekintetében.

A további fejezet témaköre a „*Felnőttképzés, kompetenciafejlesztés és a szociális gazdaságba való bekapcsolódás támogatása*”. A foglalkoztatáshoz való egyenlő esélyű és teljes körű hozzáférés alapvető feltétele a társadalmi befogadásnak, a jövedelem meghatározó az anyagi jólét tekintetében, a túlélési stratégiák tervezésében, sőt a társadalmi csoportok közötti kapcsolatok alakításában is szerepet játszik. A célok megvalósítása érdekében nélkülözhetetlen a felnőttképzés, a munkaerőpiaci kompetenciák fejlesztése, de a munkagyakorlat szerzésének támogatása is. A telepen élők foglalkoztatottságának növelése hosszabb távú folyamat, a speciális igényekhez igazodóan kell alakítani (hátrányos helyzetű, alacsony végzettségű, a munkaerőpiacról tartósan kirekesztett lakosság). A komplex beavatkozások kialakítását befolyásoló tényezők számbavétele, a beavatkozások és szolgáltatások ismertetése, és képzések kialakításának és megvalósításának mérőföldkövei részletes információval szolgálnak a probléma kezelésének tekintetében. Újszerű programok biztosítására nyújt lehetőséget továbbá a vállalkozóvá válás elősegítésének támogatása. A jelen fejezet témaköréhez kapcsolódó, a fejezet végén bemutatott jó gyakorlatok¹⁰ lehetőséget adnak a továbbgondolkodásra és az esetleges adaptációra.

A soron következő szakmai rész a „*Lakhatási beavatkozások és támogató szolgáltatások*” címmel a lakhatási beruházások létjogosultságára és hasznosságára irányítják a figyelmet, mely nagyfokú lehetőséget biztosít a szegregált élethelyzetek felszámolása tekintetében. A lakhatási marginalizáció formái és a térbeli koncentráció mértéke szerinti megoszlása, a mobilitási korlátozottság és lakhatási szegénység kapcsolatának összefüggései, továbbá a deszegregáció és a szegregációmentesség közötti különbség elmélet háttéranyag ismertetése nélkülözhetetlen a beavatkozások megvalósításához. A stratégiai alapelvek, továbbá az egyes szegregációs típusokhoz rendelhető alapstratégiák, a fejlesztéssel kapcsolatos dilemmák és a beavatkozások preferenciarendszer tekintetében felvetődő problémátípusok beazonosítása további hasznos és gyakorlatban használható alapot biztosítanak a területen végzett munkafolyamatokhoz. A hasznos információk sorát gazdagítja a közösségi tervezés során előforduló hibák, buktatók és az elkerülési módok ismertetése, ezzel is segítve a jelenléti munka hatékonyságát. A lakhatás témaköréhez

⁹ Többek között: Családi egészségnap – Egészségügyi szűrések; Egészségügyi ismeretek szélesítése szegregátumban; VoltegySzer applikáció; Ismerd meg magd; Kortárs képzés – Az életre felkészítő tréningek.

¹⁰ Többek között: Szociális vállalkozásokat segítő Máltai program; Pillangó Komplex Térségi fejlesztések – Pro Cserhát Egyesület; Kóstolda, egy roma lakáséletterem; Beregi Kecsketej Értékesítő és Szolgáltató Szociális Szövetkezet; Alsómocsoládi Falugazda Szociális Szövetkezet; Szatmári Ízek Háza Szociális Szövetkezet; Rozvágyi Text Szociális Szövetkezet.

RECENZÍÓ

szorosan kapcsolódó jó gyakorlatok,¹¹ tovább gondolkodásra és a helyi sajátosságra vonatkozó stratégiák kidolgozására biztosítanak lehetőséget.

A záró fejezet „*Szemléletformálás, konfliktuskezelés és közösségi aktivitás*” témakörben alapvető fontosságú a komplexitás kialakítása érdekében. A komplex elmaradás, melyet a nagyfokú szegénység, az egészséges fejlődéshez szükséges megfelelő körülmények hiánya okoz generációkon át tovább örökíthető, a beavatkozások hiányában. A társadalmi felzárkóztatás, integráció megvalósítása közös érdekünk, a fenntartható társadalmi fejlődés szempontjából. Lényeges a társadalmi tagság szélesítése, hogy a hátrányos helyzetű, leszakadó csoportok is érezzék a társadalomnak szüksége van rájuk, számít az aktív részvételükre. A szemléletformálás nemcsak gyermekekre vonatkoztatva hatásos, bár ebben az életszakaszban a leghatékonyabb, de a felnőttkorú lakosság tekintetében is szükségszerű. A hátrányos helyzetű, mélyszegénységben élő emberekkel kapcsolatban álló intézmények és szervezetek, valamint az érintett személyek, családok közötti kommunikáció kezdeményezése és fenntartása elengedhetetlen a problémák megoldása vonatkozásában. Jelen fejezetben alapvető hangsúly van a közösségi szemléletformáláson, a párbeszéd kialakításának módszertanán, a szakmai együttműködés kialakításán, továbbá lényeges a konfliktuskezelés módszerinek megismerése és alkalmazása. A jó gyakorlatok¹² tovább erősítik az elméleti anyagok hasznosságát a gyakorlati munkában.

A módszertani anyag kiegészítéseként szolgál az a „Térképtár”, amely térképek segítségével emeli ki a társadalmi és térbeli környezet néhány lényeges mutatóját (települések jogállása, népességszáma, népességvesztő települések, laksűrűség, a nem lakott lakások aránya, a lakásépítés nélküli évek száma, a nők aránya a lakónépességből, a legfeljebb az általános iskola 8 osztályt befejezők aránya, az egy főre jutó havi nettó jövedelem).

A módszertani anyag az elkövetkezendő időre vonatkozóan – a pályázati fenntarthatósági időszakra és új települési közösségi csatlakozóknak – ad hosszú távra terjedően is megvalósítható ötleteket, támpontokat, és megvalósítási irányokat mutat a szakemberek részére. Hasznosítható és felhasználásra ajánlott továbbá a döntéshozók, a projektek vezetői és a kapcsolódó társszakmák szakemberei számára is.

Irodalom

Szécsi J. (2017): Újfajta pszichoaktív szerek használata a mélyszegénységben élők körében – kutatási tapasztalatok. In: Felvinczi K. (szerk): *Változó képletek – új(abb) szerek: kihívások, mintázatok*. L'Harmattan, Budapest, 69–87.

¹¹ Többek között: Vályogvető mintaprogram – Gilvánfa; Baks, Mária telep: „A jövőnek dolgozunk” komplex környezet és életminőség fejlesztési program.

¹² Települési mediációs modellprojekt Nyírgyulajon; Családi csoport konferencia; A harmadik oldali erőszak megelőzése helyi szinten; Kölcsönös támogató együttműködések; Cigányapsztoráció.